

УДК 35.08::172.12

ЛОЛА Вікторія Василівна,
канд. наук держ. упр., доц. каф. держ. упр.
та місцевого самоврядування ДРІДУ НАДУ

ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ПЕРСОНАЛУ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Розглядається громадянськість як основа формування світогляду персоналу публічної влади. Визначаються основні риси громадянськості та громадянські чесноти, які впливають на формування особистості публічних службовців та їх професійну діяльність.

Ключові слова: персонал публічної влади, світогляд персоналу публічної влади, громадянин, громадянськість, суспільна відповідальність, суспільне служіння.

Лола В. В. Гражданственность как основа формирования мировоззрения персонала публичной службы

Рассматривается гражданственность как основа формирования мировоззрения персонала публичной власти. Определяются основные черты гражданственности и гражданские добродетели, которые влияют на формирование личности публичных служащих и их профессиональную деятельность.

Ключевые слова: персонал публичной власти, мировоззрение персонала публичной власти, гражданин, гражданственность, общественная ответственность, общественное служение

Lola V. V. Civicism as basis for the forming of public authority personnel's outlook

Civicism as basis for the forming of public authority personnel's outlook is considered. Principal features and civic merits that influence upon the public servant personality's forming and his professional activity are defined in the article.

Key words: personnel of public authority, outlook of public authority personnel, citizen, civicism, public responsibility, public service.

Постановка проблеми. Держава не є якимось нейтральним, абстрактним явищем. Вона виникає і формується на базі конкретного «людського ресурсу»: відповідного способу мислення, рівня домагань, цінностей і установок, які об'єднують велику кількість людей в єдину, цілісну спільність – народ. У цьому контексті звучить визначення державної служби, яке дає російський учений Г. Атаманчук: «це насамперед практична та професійна участь громадян у реалізації цілей та функцій держави» [1, с. 113]. Її суспільно-політичний характер обумовлюється спрямованістю на досягнення суспільного блага як мети державного розвитку й визначається якісним складом державних службовців.

В умовах демократії важливим чинником здійснення державного управління та державної служби є участь населення держави в управлінні суспільними справами, здійсненні публічної влади. Приймаючи на себе обов'язок самоврядування, люди повинні підтримувати демократичні цінності та інститути, забезпечувати їх функціонування, захищати громадянські права й свободи. Саме тому одним із найважливіших положень демократії є те, що громадяни демократичної держави беруть на себе відповідальність за долю суспільства, в якому вони живуть. Таким чином, особистість державного службовця слід розглядати як сукупність складових, які розкривають його загальнолюдську, суспільну та професійну сутність, а формування світогляду персоналу публічної влади пов'язувати перш за все з вихованням людини та громадянина, що й обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні ідея й практика виховання громадянина зовсім не нові й традиційно тісно пов'язані із державою. До вказаної проблеми звертався у своєму творі автор патріотичних «Повчань», київський князь Володимир Мономах. Тією чи іншою мірою її не обійшли у своїй творчій спадщині й представники різних ідейних та ідеологічних напрямів: народники, ліберали, національні демократи, націоналісти, комуністи. Видатні вітчизняні педагоги К. Ушинський, Б. Грінченко, С. Русова, Я. Ярема, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський і багато інших приділяли ключову увагу вихованню людської гідності, спорідненості зі своїм народом, відповідальності особи перед соціумом, що є ціннісною основою як реалізації громадянськості, так і здійснення публічної служби.

Мета статті. Водночас на сьогодні не розкритими залишаються питання взаємозв'язку громадянської свідомості та професійної діяльності персоналу публічної влади. Усе це обумовлює актуальність статті й *мету дослідження*, яка полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні громадянськості як фактору формування світогляду персоналу публічної влади.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні термін «громадянин» використовується здебільшого для визначення приналежності людини до тієї чи іншої держави, тобто в розумінні даного феномену юридичною наукою. Близьким до нього є поняття «громадянства». Для правознавства це «стійкий правовий зв'язок особи з конкретною державою. Виявляється як взаємовідносини між державою та особами, що знаходяться під її владою» [16, с. 65]. Таким чином, громадянство визначається наявністю статусу громадянина.

Поняття «громадянин» та «громадянство» традиційно пов'язуються з причетністю людини до активного життя громади й означають як певну міру залучення особи до справ спільноти, так і наявність в її межах визначених прав і свобод громадянина. Такий підхід до громадянства бере свої початки ще з часів давньогрецьких держав-полісів і одним із перших був обґрунтований видатним філософом Аристотелем. Сучасне розуміння громадянства поєднує в собі політичні, економічні, юридичні, моральні аспекти й передбачає: приналежність людини до певної держави, суспільства, нації; підданство, підпорядкованість законам держави, наділення особи обов'язками перед нею; володіння відповідними соціальними, політичними, економічними та культурними правами; законслухняність, лояльне й водночас вимогливе ставлення до органів та інституцій державної влади; шанування цінностей громадянського суспільства; громадянську самоідентифікацію.

У державному управлінні, розуміння громадянства не виходить за вказані межі. У системі відносин «держава – громадянин» передбачається наявність певної морально-психологічної характеристики ставлення особи до держави та співгромадян, яка отримала назву громадянськості. Вона виявляється не лише у формальному громадянстві (статус громадянина), а й передбачає існування системи цінностей, установок, поглядів, відношень до держави та суспільства. У контексті державної служби саме громадянськість є морально-психологічною основою формування світогляду персоналу публічної влади.

Аналізуючи сутність громадянства та громадянськості, видатний російський філософ та правознавець І. Ільїн наголошує, що «... бути справжнім громадянином, значить відчувати живу нерозривну тотожність між інтересом держави та своїм власним інтересом і через це визнавати своїм власним інтересом – кожен духовно вірний інтерес кожного з своїх співгромадян» [8, с. 271]. Таким чином, основною складовою громадянськості є прийняття державної, суспільної цілі [8, с. 271]. Лише щира участь у житті власного народу та піклування про його розвиток підносить державного службовця до визнання об'єктивної цілі держави.

На жаль, у сучасній науковій літературі з проблем публічної служби питанням громадянськості не приділяється належної уваги. Водночас традиційно вона тлумачиться здебільшого з двох позицій: по-перше, це республіканська громадянськість, яка традиційно пов'язана з аналізом досягнень римського права; по-друге – ліберальна громадянськість, що бере витоки від ідей Дж. Лока та Т. Джефферсона. Поза увагою дослідників залишається християнсько-православне бачення громадянськості, яке відіграє пріоритетне значення у формуванні традиційної для України громадянської культури.

Республіканська громадянськість розглядає особистість як члена політичного суспільства. У межах цього підходу громадянство має такі основні принципи: відчуття належності до політичної спільноти як частини загального громадського життя; вірність своїй вітчизні, що передбачає лояльність до правових норм суспільства; першочерговість громадянських обов'язків над індивідуальними інтересами. Громадянин – це не просто підданий своєї держави, а скоріше «частина цілого», без якого він не міг би існувати взагалі. У контексті республіканської традиції самовизначення громадянина відбувається через усвідомлення «ми» та ідентифікації себе з ним.

Відповідно, ліберальна громадянськість базується на ідеях прав і свобод людини та громадянина. Згідно з даною концепцією громадяни, по суті, не відрізняються від приватних осіб, які відстоюють перед державним апаратом свої інтереси. Вони роблять певний внесок в реалізацію публічної влади, шляхом участі у виборах, за допомогою сплати податків, а натомість користуються результатами організаційної діяльності держави. За цих умов громадянство швидше сприймається як членство людини в політичній організації, якою є держава, і визначає певний

правовий статус громадянина. Більш докладно особливості республіканської та ліберальної громадянськості було розглянуто сучасним німецьким філософом Ю. Габермасом у статті «Громадянськість та національна ідентичність» [15, с. 218 – 220].

Християнсько-православне бачення громадянськості пов'язане з православною християнською традицією. Найяскравіше цей підхід знайшов своє вираження в роботах В. Зеньківського та С. Гесена. Православно-християнська педагогіка побудована на ідеї «христоцентричності» виховання. Моральне виховання – основа, початок виховання людини, становлення особистості, а отже, й формування громадянина. Мета морального виховання – досягнення морального ідеалу, а вищим моральним ідеалом є Боголюдина, Христос. То ж і виховання завжди спрямоване на формування духовності особистості, яка передбачає моральну зрілість людини, «осягнення морального закону в глибині самого себе». Звідси і громадянськість – це перш за все моральна зрілість особистості, яка є в її життєдіяльності. Протопресвітер В. В. Зеньківський писав: «Духовно розвинена людина не та, яка тільки розуміє, але й та, яка правильно оцінює й вірно діє» [5, с. 38].

Указані підходи чітко розрізняються в історичному контексті. Можна сказати, що ліберальна традиція підтримує права людини й захищає їх від утручання влади, республіканська – акцентує на належності до колективу, розвитку обов'язків, відповідальності, а християнсько-православна – ставить за мету виховання морально зрілої особистості, відповідальної перед Богом і людьми. Державотворчі та суспільно-політичні реалії України сприяють існуванню в нашому суспільстві різних тенденцій та спонукають до їх плідного поєднання та взаємодії.

Таким чином, громадянськість – поняття достатньо об'ємне та багатоаспектне, яке вміщує всі вияви соціальної діяльності людини: виробничо-економічні, суспільно-політичні, соціально-побутові. За змістом громадянськість є сумою визначених соціальних, політичних, морально-психологічних якостей особистості й ґрунтується на глибокому усвідомленні своєї національної та державної приналежності.

Розглядаючи громадянськість як основу формування світогляду персоналу публічної влади, слід зупинитися на деяких окремих аспектах її вияву. Серед них необхідно виділити громадянські риси, які є визначальними для становлення особистості громадянина демократичної держави. Це насамперед:

- відчуття власної гідності, шанування прав людини й вміння їх захищати;
- уміння мислити критично й незалежно, вимогливо ставитися до влади;
- відданість демократичним цінностям;
- політична освіченість, компетентність;
- знання, визнання й дотримання законів;
- толерантність і готовність до компромісу;
- участь у спільних справах [16].

Відчуття власної гідності, шанування прав людини й вміння їх захищати. Про права людини недостатньо лише знати, необхідно ще навчитися сприймати їх як беззаперечну цінність – власну та загальну. Для представника публічної влади як і для будь-якого зрілого громадянина важливо вірити в те, що люди дійсно мають права, цінують їх (свої й чужі), використовують та захищають.

Уміння мислити критично й незалежно, вимогливо ставитися до влади. Головне для публічного службовця як громадянина – навчитися сприймати державу не як джерело благодаті чи, навпаки, саму лише загрозу автономії особистості, а як інституцію, уповноважену систематично й кваліфіковано управляти соціальними справами. Критично-вимогливе ставлення громадян до влади є неодмінною передумовою демократичної держави. Воно здатне послужити силою, що врівноважує бюрократизм казенних структур, формалізм державно-апаратного адміністрування. А це потребує вміння особистості усвідомлювати власні інтереси, аналізувати, пізнавати наявний стан справ, порівнювати його з ідеалом, робити оціночні висновки й судження.

Відданість демократичним цінностям, віра в них, прихильність до таких цінностей суспільного життя, як права людини, свобода, рівність можливостей, верховенство права та правління закону, законслухняність, стабільність, безпека, справедливість тощо. Для громадянина й державного службовця важливо бути готовим діяти відповідно до вимог законності та справедливості.

Політична освіченість, компетентність. Ця риса політичної культури означає опанування людиною базових знань про статус особистості, права людини, про суспільство, в якому вона живе, його історію, культуру, традиції та звичаї, про відповідальність особистості за використання власних прав та відповідальність влади, про природу й устрій держави, порядок і процедури функціонування її органів,

принципи демократії та способи їх дотримання, можливості громадян впливати на рішення й дії влади, брати участь у здійсненні спільних справ, функціонування громадських організацій, партій.

Знання, визнання й дотримання законів. Ознакою демократичної громадянськості, громадянською чеснотою є здатність особи поважно ставитися до існуючих у суспільстві норм і правил, до встановленого порядку, дотримуватися суспільних імперативів, визнавати й шанувати суспільні авторитети, виконувати обов'язки, покладені на неї громадою – законослухняність. Дотичним до цього показником громадянськості, культури життя громадою є лояльність - визнання чинних законів, повноважень влади, згода перебувати в існуючому правовому й законодавчому «полі». Культура громадянськості визначається рівнем юридичної освіченості людей, їх знанням і розумінням того, що є законним, а що незаконним. Без цього не можливе формування особистості держаного службовця з високим рівнем моральності.

Толерантність і готовність до компромісу, до розв'язання конфліктів шляхом переговорів. Названа риса демократичної політичної культури передбачає усвідомлення особистістю множинності й різноманітності світу, повагу до інтересів і прав інших, готовність до взаємовигідного розв'язання конфліктів.

Участь у спільних справах. Специфічною рисою демократичної культури громадянськості (поряд із шануванням прав людини та формуванням культури законослухняності) є залученість особистості до життя громади, участь у розв'язанні спільних проблем, в ухваленні суспільних рішень та їх реалізації, що втілюється безпосередньо у перебуванні на державній службі.

Тісно пов'язана із вихованням громадянина та підготовкою державних службовців є державна свідомість. Процес її формування складається з усвідомлення існування держави, її характеру та сутності суспільних функцій, а головне – факту державної приналежності особи. Іншим аспектом формування державної свідомості є визнання індивідом важливості власного життя в державі (правових та політичних рамок вираження власних інтересів та вияву форм соціальної активності, прав та обов'язків, статусу громадянина). Розвинена державна свідомість пов'язана із сформованою громадянськістю та високим рівнем громадянської компетентності, що передбачає наявність у громадянина правових, політичних, історичних знань, у тому

числі знання ознак правового порядку, політичних механізмів функціонування суспільства, державних та національних традицій. Особистість із сформованою державною свідомістю не лише знає свої громадянські права та обов'язки, а й обізнана із фактичними можливостями власної участі у політичному житті, впливу на діяльність держави через органи державної влади та представницькі органи (державна служба та служба в органах місцевого самоврядування), органи суспільного контролю, інститути вираження громадської думки та ін. Таким чином, поняття «державна свідомість» вміщує як комплекс знань про державу та особливості її функціонування, так і самоусвідомлення громадянином себе частиною цієї держави [17, с. 91 – 92].

Для державного службовця сформована державна свідомість є передумовою вступу на державну службу, яка визначає такі важливі громадянські компетенції як державне думання, державне почуття та державну волю і втілюється у державній дії (прийнятті державно-управлінських рішень) [7]. «Державне думання, – за висловом В. Липинського, – це основа державного ділання: політичної творчості, а не політичної руїни» [10, с. 66].

Важливою рисою громадянськості є патріотизм, любов до своєї вітчизни, шанування її історії, здатність перейматись її сьогоденними проблемами, долею співвітчизників. Патріотизм є позаполітичною вартістю й означає любов до країни, але не до держави, не до влади, яка має бути предметом вимогливого ставлення до неї підвладних. Любов до вітчизни наявна у патріота за будь-якої влади. Слід наголосити, що культура громадянськості є культурою спільного існування громадою, здійснення загальних прав на принципах справедливості, стабільності, цілісності соціальної системи.

Лише усвідомлення представником персоналу публічної влади любові до своєї Батьківщини, до своєї землі та свого народу, робить його органічною частиною цього народу й спонукає до плідної творчої праці в ім'я його розвитку та процвітання. Споріднення особистих інтересів із загальнодержавними – те, що визначає громадянськість людини, починається з усвідомлення себе частиною цієї держави, певного духовного самовизначення особистості, тобто з формування патріотизму. Патріотизм – це почуття любові до рідного краю, Батьківщини, своєї країни, держави.

Указане поняття дуже поширене в літературі, публіцистиці, побутовій свідомості, натомість у науковій літературі майже невивчене.

Важливість наявності почуття патріотизму в громадянській свідомості беззастережне, оскільки передбачає певну спрямованість людської особистості, її світоглядну визначеність та громадянську «прикріпленість». У контексті визначення світоглядних засад публічної служби в Україні слід наголосити, що патріотизм не повинен ні в якому разі переростати в такі небажані та негативні явища, як шовінізм та ксенофобія. Любов до рідної землі та рідного народу має поєднуватися із повагою прав та свобод представників інших народів, у тому числі й етносів, які проживають на території багатонаціональної держави.

У контексті державного управління слід зазначити, що патріот любить перш за все свою Батьківщину, а не владу, чи державно-управлінський апарат. Влада – предмет поштивого ставлення до неї громадянина. Любов до Батьківщини за будь-якої влади, у часи розквіту та в часи скрути – ось справжній патріотизм. Важливою рисою громадянина є вміння розрізняти державне та безпосередньо людське, цінувати загальнолюдські вартості та вартості громадянського суспільства, відчувати власну гідність та поважати гідність інших. Можна сказати словами видатного педагога П. Каптерева, що у діяльності персоналу публічної влади «громадянин не повинен знищувати людину, а людина – громадянина» [9, с. 63].

Розглядаючи громадянськість як основу формування світогляду персоналу публічної влади, слід виокремити такі пов'язані з нею чесноти як законслухняність та лояльність. Поважливе ставлення до держави, до існуючих у суспільстві норм, цінностей, дотримання та шанування суспільних авторитетів, виконання суспільних обов'язків – одна з найважливіших рис як громадянина, так і державного службовця. Саме цю чесноту можна назвати законслухняністю. Будучи інваріантною для різних суспільств, ця риса політичної культури за демократичних умов має сприйматися як своєрідне самообмеження, відмова людини від частинки власної свободи заради спільного порядку, суверенне забезпечення нею дотримання законів у своїй поведінці. Законслухняність демократичного зразка характеризується тим, що вона тісно пов'язана з вимогливим і критичним ставленням до влади. Інша риса – лояльність – здатність до самообмеження власної свободи через підпорядкування своєї діяльності чинним законам держави [14].

У демократичних суспільствах люди розуміють, що тільки вони є відповідальними за власний добробут. За таких умов вони звертаються до влади, яка повинна забезпечити такі мінімально необхідні умови їх успішної діяльності, як дотримання встановленого порядку, стабільності. Демократичній політичній культурі притаманна впевненість громадян в їх спроможності впливати на діяльність владних структур і в тому, що влада відповідально ставиться до їх потреб. Суттєвою ознакою такої відповідальності є те, що відповідність діяльності людей та вимог чинного порядку досягається не через загрозу застосування санкцій, не лише як слухняно дисципліноване самообмеження свободи на користь вимог юридичного закону, а як прагнення відповідності індивідуальних дій загальному інтересу, праву, потребам громади.

Відповідальність особи перед державою та суспільством визначає її громадянську позицію і є важливою характеристикою особистості публічного службовця. Мається на увазі суспільна відповідальність не лише перед співгромадянами сучасниками, а й перед минулими та майбутніми поколіннями. Екстраполяція цієї ідеї на такі сфери життєдіяльності людини як держава та суспільство дозволяє нам сформулювати тезу про взаємну відповідальність особистості, держави та суспільства один перед одним. Слід зазначити, що в сучасній науці існує кілька теорій, побудованих на принципі відповідальності. Так, наприклад, принцип соціальної відповідальності проголошує відповідальність держави перед суспільством та людиною за те, що вона розпоряджається довіреними їй людськими, природними, матеріальними та іншими ресурсами. У політиці ми говоримо про політичну відповідальність. Релігія веде мову про відповідальність людини перед Богом. Суспільна відповідальність покликана об'єднати соціальну відповідальність як величину відносну та відповідальність людини перед Богом, яка має абсолютний характер. А для публічного службовця це відповідальність за державу та суспільство.

Важливою характеристикою світогляду персоналу публічної влади, тісно пов'язаною із суспільною відповідальністю, є його готовність до суспільного служіння. Суспільне служіння може бути частиною загальнолюдської сутності людини, або передбачене професією. Розгляд даної характеристики як складової світогляду публічного службовця пов'язаний як із професійним, так і суспільним його

призначенням, і передбачає відчуття обов'язку не лише перед своєю державою, країною, народом, але й по відношенню до людей, внутрішньої необхідності служіння їм. Суспільне служіння – це перш за все почуття морального обов'язку. Воно притаманне тим людям, які повністю присвятили себе суспільній діяльності. Оскільки діяльність відбувається на очах суспільства, то державний чи суспільний діяч повинен виявити особливу чутливість не тільки щодо відповідального ставлення під час виконання власних обов'язків, але й у слідуванні моральним нормам. Таким чином, суспільне служіння – це вияв загальнолюдського в персоналу публічної влади. Воно пов'язане з почуттям обов'язку не лише по відношенню до своєї держави, країни, народу, але й з почуттям обов'язку по відношенню до людей, внутрішньою необхідністю служінням їм.

Важливим компонентом культури громадянськості є соціальна довіра. Адже саме вона постає резервом життєздатності демократії. Через довіру посилюється зв'язок між індивідом і спільнотою, зростає почуття єдності, можливості для кооперації, схильність довіряти іншим, що є необхідною передумовою залученості особистості в процес вирішення загальносуспільних справ. Без довіри, базованої на спільних інтересах і цінностях, неможливо впровадити ефективну комунікацію між суспільством і владою, суб'єктами влади, різними групами суспільства. Тенденція зростання міжособистісної довіри в демократичних країнах, що простежується в повоєнні десятиріччя, дає можливість таким ученим, як Р. Інглехарт, А. Інкелес, Л. Даймонд визначити довіру як одну з ключових характеристик демократичної політичної культури [11, с. 495.]. Сучасний філософ Ф. Фукуяма розглядає довіру як один з основних факторів підвищення суспільного добробуту. Він зазначає, що суспільна довіра визначається перш за все культурними факторами. А соціум із високим рівнем довіри характеризується пріоритетом суспільних цінностей і здатністю до суспільної взаємодії. Саме довіра є одним з основних факторів розвитку суспільства. Вона передбачає добровільне взяття на себе членами суспільства, громадянами зобов'язань щодо здійснення суспільних функцій. І. Ільїн щодо цього писав: «... важко собі уявити, в яку хаотичну війну всіх проти всіх виродилось би людське співжиття, якби у людей не було довіри до авторитету і віри в справедливість. На цих двох началах базується сама можливість норм суспільної

поведінки взагалі» [6, с.64]. Тому рівень довіри в суспільстві є тим загальним фоном, на тлі якого можливий розвиток нового світогляду персоналу публічної влади.

Іншою характерною рисою громадянськості, важливою для представників публічного адміністрування, є толерантність, яка передбачає усвідомлення й повагу до прав та свобод громадян, чий вподобання, звички або спосіб життя можуть вважатися небажаними з погляду інших. Толерантність потрібна не тільки в межах політичного процесу. Вона важлива й для публічного управління для запобігання тиску державного апарату на окремих осіб у їх приватному житті. Адже тільки збереження для індивіда його автономності може забезпечити свободу думок та можливість самовираження. Саме через толерантність відбувається сприйняття культурного й соціального розмаїття в суспільстві.

У контексті формування світогляду персоналу публічної влади слід наголосити, що толерантність – це терпляче ставлення особистості до інших та до себе, як відмова від критерію однаковості в оцінюванні інших, усвідомлення того, що терпиме ставлення до тих, хто «не такі як ми», є ознакою сили, а не слабкості власної позиції. У сучасному світі толерантність – це умова й наслідок вільної самореалізації особистості, втілення принципу нонконформізму. Культура толерантності може бути сформована шляхом визнання людьми тієї істини, що світ складений з незчисленної множини індивідуальних проявів, кожний із яких має право на існування. Формування демократичної культури толерантності на публічній службі передбачає подолання помилкового ототожнення толерантності з терпимістю й байдужістю до антисоціальних і аморальних проявів й передбачає терпиме ставлення до тих варіативних проявів людської життєдіяльності, що не становлять загрози цілісному, упорядкованому існуванню спільноти, життю й правам окремих людей. Причому, як зауважує С. Рябов, вважається, що оцінюванню на предмет відповідного ставлення (толерантного чи нетолерантного) взагалі можуть бути піддані лише дії, вчинки людей, але ніяк не їх думки, смаки, уподобання, переконання, вірування [13].

Говорячи про виховання громадянина України, слід відзначити, що існує усталена думка про те, що воно має базуватися на основних пріоритетних цінностях, серед яких провідне місце належить загальнолюдським та національним. Так, наприклад, найважливішими національними цінностями українців є родина, рід, ідея рівності та особиста свобода, терплячість. Увагу дослідників традиційно привертає

глибина духовного світу українців. Визначальною рисою досить часто називають кордоцентризм [4; 12]. Не останнє значення вони мають і у формуванні особистості державного службовця.

Національні цінності досить часто переплітаються із загальнолюдськими цінностями. До останніх ми можемо додати морально-етичні цінності, яким нині майже не приділяється увага під час виховання людини й громадянина. У сучасних умовах цінується вміння пристосовуватися, вижити, а не духовних світ людини, який саме й формується під впливом духовних цінностей. Моральне виховання традиційно є серцевиною виховного процесу підростаючого покоління, поряд із такими напрямками як загальнолюдське та патріотичне виховання [2, с. 108.] (Іноді виділяють національне, моральне та патріотичне виховання [3].) Водночас на практиці ми спостерігаємо недооцінку моральних засад виховання людини й громадянина, а зокрема, публічного службовця. Наслідки цього ускладнюються тим, що моральність особистості – це її внутрішній стрижень, те, що безпосередньо визначає її сутність та духовність. Отже, першочерговим елементом формування світогляду персоналу публічної влади як і особистості громадянина є моральна зрілість. Цікаво, що в багатьох країнах формування громадянина пов'язується нсамперед із моральним вихованням особистості. Так, наприклад, у школах Японії існує спеціальна дисципліна «Моральне виховання», основним завданням якої є формування громадянина Японії, вироблення у школярів національного характеру з високим рівнем національної самосвідомості та моральної зрілості особистості. Моральне виховання – основа, початок виховання людини, становлення особистості, а отже, й формування громадянина.

Для моральної свідомості основним питанням є співвідношення суспільних та особистих інтересів, їх поєднання та взаємозв'язок. Важливість його для публічної служби визначається тим, що саме моральна свідомість включає в себе ідеї відповідальності, зобов'язання, розкриває погляди людей на сенс та мету життя, моральні ідеали та ін. Слід підкреслити, що мова має йти не лише про моральність громадян держави, дотримання ними загальноприйнятих норм співжиття, а й про моральність позиції держави, по відношенню до своїх громадян, відповідальність за виконання покладених на неї функцій, взятих зобов'язань, яка втілюється як у державній політиці, так і в діяльності публічної влади та її персоналу.

Висновки. Таким чином, громадянськість є основою формування світогляду персоналу публічної влади, оскільки відображає морально-психологічні характеристики ставлення особи до держави та співгромадян. Важливою її складовою є глибоке усвідомлення особою своєї національної та державної приналежності. Серед основних громадянських рис слід виділити почуття власної гідності, уміння мислити критично, відданість демократичним цінностям, політична освіченість та компетентність, знання та дотримання законів, толерантність і готовність до компромісу, участь у спільних справах тощо. Водночас важливою характеристикою, пов'язаною із суспільною діяльністю представників публічного адміністрування, є наявність розвиненої державної свідомості. Стрижневою складовою громадянськості є патріотизм, законослухняність та лояльність. У поєднанні з такими громадянськими чеснотами як суспільна відповідальність, суспільна довіра та суспільне служіння вони постають певним моральним обов'язком, виконання якого свідчить про високий рівень моральної зрілості особистості публічних адміністраторів та розкриває міру співвідношення суспільних та особистих інтересів, їх поєднання та взаємозв'язок.

Список використаних джерел

1. **Атаманчук Г. В.** Сущность государственной службы. История, теория, закон, практика : монографія / Г. В. Атаманчук. – М. : РАГС, 2002. – 272 с.
2. **Бибик В. М.** Політична культура сучасної молоді / В. М. Бибик, М. Ф. Головатий, М. Ф. Ребкало. – К. : Наук. думка, 1997. – 125 с.
3. **Головатий Н. Ф.** Социология молодежи : курс лекцій / Н. Ф. Головатий. – К. : МАУП, 1999. – 224 с.
4. **Дем'яненко В.** Ментальні характеристики політичної свідомості українців / В. Дем'яненко // Людина і політика. – 2001. – № 1. – С. 93 – 99.
5. **Зеньковский В. В.** Педагогика / В. В. Зеньковский. – М. : Просветитель, 1996. – 650 с.
6. **Ильин И. А.** Путь духовного обновления / И. А. Ильин. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998. – 912 с.
7. **Ильин И. А.** О сущности правосознания : собрание сочинений : в 10 т. / И. А. Ильин. – М. : Русская книга, 1994. – Т. 4. – 624 с.

8. **Ильин И. А.** Сочинения : в 2 т. / И. А. Ильин. – М. : Медиум, 1994. – Т. 2. : Религиозная философия. – 576 с.
9. **Каптерев П.** История русской педагогики / П. Каптерев // Педагогика. – 1996. – № 3. – С. 59 – 71.
10. **Липинський В.** Хам і Яфет. З приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. / В. Липинський // Сучасність. – 1992. – № 6. – С. 63 – 76.
11. **Основи демократій** : навч. посіб. / за заг. ред. А. Колодій. – К. : Ай Бі, 2002. – 684 с.
12. **Поліщук І.** Ментальність українства: політичний аспект / І. Поліщук // Людина і політика. – 2001. – № 1. – С. 86 – 92.
13. **Рябов С.** Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства / С. Рябов // Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – Т. 31 : Політичні науки / НаУКМА ; Редкол. В. Брюховецький та ін. – К., 2004. – С. 54 – 63.
14. **Рябов С. Г.** Політологічна теорія держави / С. Г. Рябов. – К. : Тандем, 1996. – 240 с.
15. **Хабермас Ю.** Демократія. Разум. Нравственность. Московские лекции и інтерв'ю / Ю. Хабермас. – М. : АCADEMIA, 1995. – 248 с.
16. **Энциклопедический юридический словарь** / под общ. ред. В. Е. Крутских. – 2-е изд. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 368 с.
17. **Nauka o politice** / Podrecznik akademicki pod redakcija Artura Bodnara. – Warszawa : Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. – 550 s.